

Europese samenwerking: de succesformule voor een sterker beleid?

CityChlor als proeftuin voor een geïntegreerde aanpak van bodem- en grondwatersaneringen

Door: Veerle Labeeuw en Jan Frank Mars

Over de auteurs:

Veerle Labeeuw werkt voor de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij, afdeling Bodembeheer. De OVAM is Lead Partner van het INTERREG project CityChlor en Veerle Labeeuw coördineert dit project als Project Manager.

Jan Frank Mars werkt voor het Agentschap NL/Bodem+ dat een partner is in CityChlor. Jan Frank Mars treedt namens Bodem+ op als projectleider en als verantwoordelijke voor de socio-economische onderzoeken binnen CityChlor.

CITYCHLOR

Grootschalige bodemverontreinigingen met gechloreerde oplosmiddelen staan vaak ruimtelijke stedelijke ontwikkelingen in de weg. Niks doen is geen optie! De oplossing is om bodemsanering te verbinden met ruimtelijke ontwikkelingen en om zo te komen tot een geïntegreerde benadering.

CityChlor, dat staat voor Tackling urban soil and groundwater contamination caused by chlorinated solvents, bewijst dat deze aanpak werkt. Zeven partners uit 4 landen hebben beslist om te investeren in een geïntegreerde aanpak van bodem- en grondwatersaneringen. Samen onderzoeken ze innovatieve technieken en

Niets doen is geen optie! Een Europees gedachtegoed

reiken de hand naar andere beleidsdomeinen. De resultaten van veldproeven, onderzoeken en workshops worden gedeeld binnen het ruime netwerk van experts die zich rond CityChlor hebben gevormd. Deze uitwisseling van kennis en kunde vertaalt zich in nieuwe inzichten over het eigen beleid van iedere regio.

Met de steun van het Europese Interreg IVB-programma konden de 7 partners 5,2 miljoen Euro besteden aan gezamenlijke onderzoeken. Hierbij wordt er voortgebouwd op de sterkte van ieder partner. Het ene land heeft meer ervaring in fundamenteel onderzoek en kan een theoretisch kader scheppen voor de meer prak-

tijkgerichte landen. Omgekeerd geven praktijkvoorbeelden dan weer inspiratie door onverwachte problemen die niet aan bod zouden komen in conceptuele modellen. De culturele- en wetgevende verschillen verplichten de onderzoekers om steeds rekening te houden met nieuwe invalshoeken. De resultaten die uit deze acties komen zijn, dankzij de gezamenlijke aanpak, ook beter inzetbaar in ieder Europees land. Daardoor leidt iedere geïnvesteerde euro tot een dubbel effect. Niet alleen is er meer gerealiseerd met minder, ook worden dankzij deze Europese samenwerking de verschillen tussen de landen kleiner. De uitwerking blijft ook in de verschillende acties van CityChlor nog maatwerk, maar een Europees kader en gedachtegoed wordt binnen het project zeker gecreëerd.

GEBIEDSGERICHTE AANPAK ALS VOORBEELD VAN EEN OPLOSSING OP MAAT

Het individueel saneren van verontreinigingslocaties binnen een stadscentrum heeft weinig zin want de pluimen zijn vermengd en bronnen van bijvoorbeeld VOCl's blijven nieuwe risico's opwekken. Dit is dan nog slechts het technische probleem. Met het Europese voorzorgbeginsel de vervuiler betaalt kom je in de praktijk vaak bedrogen uit. De vervuiler ligt vaak letterlijk op het kerkhof, en huidige eigenaren zijn vaak juridisch lastig aan te spreken. Daarnaast zijn er nog sterke economische aspecten, wie gaat de uiteindelijke sanering of het beheer betalen? Er moet dus een oplossing komen voor deze –voornamelijk grondwater- verontreinigingen, want steden worden steeds belangrijker. In 2030

zou bijna 80% van de bevolking er wonen, belangrijk genoeg dus om de rotte plekken in de steden aan te pakken in plaats van de stad uit te breiden door meer 'greenfields' aan te snijden. Iedere regio is inmiddels gestart met het nadenken over een gebiedsgerichte aanpak maar de invulling is telkens anders, met specifieke instrumenten per land. Gemeenschappelijk is dat alle partners beseffen dat in binnenstedelijke gebieden, maar zeker ook bij revitalisering van oude industrieterreinen, een gevalsgerichte aanpak niet langer werkt.

Stuttgart startte reeds in 1996 met een Europees project om de grondwaterkwaliteit in kaart te brengen. Verschillende projecten INCORE, MAGIC, FOKS and MAGPlan volgden elkaar op met als resultaat dat voor een groot gebied van Stuttgart de belangrijkste bronnen van grondwaterverontreiniging opgetekend werden. Deze bronnen kregen ieder een relatief belang in de grotere verontreinigingspluimen onder de stad zodat beslist kan worden waar de prioriteiten liggen. Binnen CityChlor werkt Stuttgart deze methodologie van risico-analyse bij diverse bronnen van een grootschalige grondwaterverontreiniging verder uit. In deze Duitse aanpak staat een zeer gestructureerd en grootschalig onderzoek centraal. Het creëert de kans om het hele gebied op te delen en het per deelgebied te ontwikkelen. Deze deelgebieden

Sommige technieken bestaan al een tiental jaar, toch worden ze zelden in de praktijk toegepast

kunnen zo geld genereren want de herontwikkeling kan sneller starten. Ook de risico's worden hierbij gereduceerd want de meest prominente pluimen worden als eerste aangepakt. Het hele gebied wordt slim en continu gemonitord met als doel een beter inzicht te krijgen in het gedrag van de pluim. De humane en verspreidingsrisico's blijven hierbij beheerst en waar nodig kunnen er snel maatregelen genomen worden.

Nieuwe saneringstechnieken, zoals de thermische sanering, worden onderzocht zodat in de bebouwde omgeving de sanering een minimale impact heeft op de bewoners. Het volledig in kaart brengen van al deze bronnen is een werk van decennia maar dit is ook gelijk de kracht van de geïntegreerde aanpak. Doordat men in het gebied een risico gerichte aanpak volgt, maar daarnaast ook ruimtelijke ontwikkelingen stimuleert. Bovendien worden de bewoners en gebruikers in het proces betrokken en dit creëert een basis van begrip en vertrouwen tussen alle betrokken actoren. Een mooi voorbeeld van samenwerking tussen de pijlers: People, Profit, Planet. Dit principe om van bij de eerste brainstorm rond stadsvernieuwing ook na te denken over welke gebieden achterlopen omwille van bodem- of grondwaterverontreiniging, kan toegepast worden in andere steden. Een voorbeeld hiervan is de gebiedsgerichte aanpak in het stationsgebied Utrecht. Het grote verschil met Stuttgart is dat de aanpak focust vooral op de kritische grenzen waarbuiten de verontreinigingspluimen niet mogen komen. Binnen 'het gebied' worden echter geen bronnen in het diepere grondwater afzonderlijke gedefinieerd. De details van de grondwaterkwaliteit per pluim hoeven niet per se in kaart gebracht, want het probleem wordt bestreden met één centrale aanpak, een versterkte natuurlijke afbraak binnen het gebied. Vanuit CityChlor is geconcludeerd dat naargelang de cultuur en de regelgeving van een land de werkwijze an-

ders kan zijn maar dat het doel: 'het deblokken van stadsontwikkeling met aandacht voor het milieu' wel hetzelfde is. CityChlor beoogt geen uniforme aanpak doorheen Europa. Die is er ook niet, maar in alle partnerlanden worden er verschillende tools ontwikkeld die bijdragen aan een succesvolle duurzame gebiedsontwikkeling. Resultaat: dankzij het uitwisselen van kennis, het voeren van internationale workshops, waarbij bewust andere actoren naast bodemspecialisten actief betrokken zijn het belang van een geïntegreerde aanpak op de politieke kalender gezet.

TECHNISCHE UITWISSELING HELPT DE MARKT OM INNOVATIEVE TECHNIEKEN TE AANVAARDEN

Makkelijker te vergelijken en rechtstreeks te gebruiken door alle landen is het gebruik van innovatieve technische oplossingen. Een gebiedsgerichte aanpak vraagt in ieder geval om een geheel nieuwe kijk op monsternames. De passieve monsternames van grondwater en in een volgende fase van bodemlucht is hier een mooi voorbeeld van. Deze techniek werd in verschillende proefprojecten in Frankrijk, Nederland en Vlaanderen onderzocht. Bij de klassieke monsternames door oppompen van grondwater bestaat een sterk risico op vervluchtiging van componenten door de verschillende manipulaties van het grondwater. Externe factoren zoals direct zonlicht en de temperatuur van de buitenlucht kunnen al een sterke invloed hebben op de gemeten concentraties.

Daarnaast stelt zich ook specifiek voor gechloroerde solventen een probleem door de matige matige oplosbaarheid en heterogene verspreiding in de ondergrond van deze componenten.

Heeft uw gemeente al een communicatieprotocol?

Eénmalige monsternames zijn hierdoor een momentopname die geen volledig beeld tonen van de werkelijke verontreinigingssituatie. Monitoring van grondwaterverontreiniging met VOCl met klassieke technieken toont daardoor vaak een grillig verloop van concentraties, wat de opvolging van natuurlijke afbraak en verspreiding van verontreiniging bemoeilijkt.

Passieve monsternames van grondwater kan deze problemen ondervangen. Deze monsternames is gebaseerd op de principes van diffusie of adsorptie. De recipiënten wordt in-situ gevuld, waardoor manipulatie van het monster minimaal is. Anderzijds laten deze technieken ook toe de monsternames over een langere periode uit te voeren, waardoor een tijdsgemiddeld beeld van de concentraties bekomen wordt.

Aangezien in de gebiedsgerichte aanpak het monitoren zo'n belangrijke rol speelt hebben alle partners binnen CityChlor deze beloftevolle techniek van passieve monsternamen bestudeerd. De resultaten worden uitgewisseld en vragen worden samen beantwoord. Ook al bestaan deze technieken al een tiental jaar, toch zijn deze nog maar zelden in de praktijk toegepast. Dit wilden de CityChlor partners nu veranderen door deze gelijktijdige studies, de resultaten zullen gepresenteerd worden op het eindcongres in Gent op 16 en 17 mei 2013.

ECONOMISCHE ASPECTEN

Naast technische inspanningen heeft Stuttgart ook een volledige kostenanalyse gedaan waarbij verschillende scenario's vergeleken worden. Wanneer stadsplanners vroeg in het proces rekening houden met de verontreiniging heeft dit effect op de invulling van het gebied en de kostprijs van de saneringsaanpak en op de verdere ontwikkeling. De grote meerwaarde van deze strategie is dat zo stadsvernieuwing ook bijdraagt tot het behalen van mili-

Een mooi voorbeeld van
samenwerking tussen de pijlers:
People, Profit, Planet

eudoelstellingen omdat er tegelijk geld mee gegeneerd wordt. Ook andere partnerlanden zijn hierdoor geïnspireerd en onderzoeken mogelijkheden van financiële voordelen van een gebiedsgerichte aanpak. Binnen het kader van CityChlor is het bestaande rekenmodel nazorg bodemsanering (R&B), uitgebreid met een module voor de beheerkosten van een gebiedsgerichte aanpak. Het nieuwe rekenmodel is hiermee een gestandaardiseerde methode die een objectieve afweging van gebiedsgerichte beheervarianten mogelijk maakt. Het model ondersteunt de financiële afweging bij besluiten rondom meerjarige projecten en programma's zowel in planfase als bij overdracht in beheer fase. Inzicht in de kosten is noodzakelijk, liefst in een zo vroeg mogelijk stadium, zodat hier voor planning en verevening tijdens onderhandelingen tussen de betrokken partijen in een gebied rekening mee kan worden gehouden.

COMMUNICATIE EN BURGERPARTICIPATIE

Bij binnenstedelijke gebiedsgerichte aanpak, waarbij onder- en bovengrondse activiteiten gelijktijdig worden aangepakt vraagt om goede communicatie met gebruikers en bewoners van het gebied. Voor de aanpak in het stationsgebied Utrecht zijn er door de gemeente communicatie protocollen ontwikkeld, gebaseerd op de C-factor methode. In Frankrijk wordt de COMRISK studie toegepast op een proefproject van Ineris. En in Gent heeft een sociologische studie meer inzicht gebracht in de risicoperceptie die omwonenden hebben van een grondwaterverontreiniging. In een overkoepelende studie worden nu de wettelijke communicatieverplichtingen van ieder land in beeld gebracht. Bovendien wordt uit de voorgaande studies en ervaringen van de partners één praktische checklist gestedilleerd waarmee gemeenten hun saneringsprojecten communicatief kunnen begeleiden. Deze handleiding zal in maart 2013 op de CityChlor website beschikbaar zijn.

GEZAMENLIJKE VISIE LEIDT TOT STERKER BELEID

Door aan 16 verschillende acties te werken met 9 partners komen in eerste instantie vooral de tegenstellingen naar voren. Ieder land ziet vooral zijn eigen sterktes en de zwakkere punten in de strategie van de andere landen. Om een sterk Europees beleid te krijgen moeten echter ook de lange termijnvisies meer gelijk gaan lopen. In de afgelopen 3 jaar zijn de visies van de vier regio's op de meeste vlakken naar elkaar toe gegroeid. Verschillen in beleid en doelstelling zullen er altijd blijven, maar dat hoeft geen belemmering te zijn om de bodemproblematiek geïntegreerd aan te pakken in binnenstedelijk gebied. Iedereen is het erover eens dat wanneer er uitwisseling is tussen de beleidsdomeinen er nieuwe inzichten ontstaan en dossiers die vastzaten weer in versnelling komen. We moeten vanuit de bodemsector durven kijken met een andere bril. De collega's van ruimtelijke planning of communicatie, of ook de projectontwikkelaars die een stabiel en marktconform project willen opzetten, hebben andere doelstellingen en behoeften. Streefdoel vanuit CityChlor is dan ook om in hun taal onze boodschap kenbaar te maken, met argumenten die hen aanspreken. Op diezelfde manier moeten we ook binnen Europa ons thema in de verf zetten. Door een koppeling aan de Europese 'Roadmap to a Resource Efficient Europe' krijgen we de aanpak van bodem- en grondwaterverontreinigingen als prioriteit op de Europese agenda.